

مقایسه شیوه ترانسکت خطی و صید مجدد در برآورد فراوانی و تراکم جربوای هاتسونی فیروزی در دشت میرآباد، شهرضا

مرتضی نادری

دریافت: ۱۳۹۵/۱۱/۱۶ / اصلاح: ۱۳۹۷/۰۶/۱۱ / پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۰۴ / انتشار: ۱۳۹۷/۱۲/۲۸

گروه محیط زیست، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه اراک، اراک، ایران

مسئول مکاتبات: m-naderi@araku.ac.ir

چکیده. برآورد جمعیت دوپای فیروز (هاتسونی فیروزی) در دشت میرآباد شهرضا به شیوه‌های فاصله‌ای (ترانسکت خطی) و روش صید و صید مجدد در سال‌های ۱۳۸۶ لغایت ۱۳۸۸ صورت پذیرفت. در دوره مطالعه، در زمان فعالیت گونه و خارج از فصل تولیدمثل تلاش شد با زنده‌گیری، علامت‌گذاری، رهاسازی و صید مجدد افراد به شیوه‌های شناختی در چندین مرحله پیاپی فراوانی جمعیت در زیستگاه مورد نظر برآورد شود. همزمان با پیمایش ترانسکت‌های خطی با استفاده از موتورسیکلت و پرژکتور با کمک دوناظر در تپ‌های زیستگاهی مختلف افراد مشاهده شده به ثبت رسیدند. سعی شد تلاش برای برآورد فراوانی به شیوه ترانسکت خطی و شیوه‌های شناختی، اشناختی و شوماخر اشماخیر فراوانی جمعیت گونه تحت مطالعه در زیستگاه مورد نظر را به ترتیب ۲۲۶، ۴۰۲ و ۳۸۷ فرد برآورد نمودند. بررسی حدود اطمینان برآوردها نشان می‌دهد، سطح بالایی برآورد شده به شیوه ترانسکت خطی به سطح پایینی شیوه‌های شوماخر اشماخیر نزدیک تر است. با توجه به نتایج به دست آمده و ویژگی‌های رفتاری گونه تحت مطالعه به نظر می‌رسد در این پژوهش روش فاصله‌ای روش مطمئن تری نسبت به روش صید و صید مجدد است. اگرچه روش‌های صید و صید مجدد طراحی شده به دلیل دارا بودن فرضیات محدود کننده بیشتر برای جمعیت‌های بسته دقت برآورد بالاتری را دارند، با این حال قابلیت اطمینان به روش برآورد فراوانی یک گونه کاملاً به رفتار گونه تحت مطالعه در گزینش زیستگاه بستگی خواهد داشت.

واژه‌های کلیدی. حدود اطمینان، دقت برآورد، روش‌های فاصله‌ای، زیستگاه‌های دشتی، علامت‌گذاری

A comparison of linear transect and capture recapture methods results in Iranian Jerboa population density and abundance estimation in Mirabad plains, Shahreza

Morteza Naderi

Received 04.02.2017/ Revised 02.09.2018/ Accepted 26.09.2018/ Published 19.03.2019

Department of Environmental Sciences, Faculty of Agriculture and Natural Sciences, Arak University, Arak, Iran
Correspondent author: m-naderi@araku.ac.ir

Abstract. During a period from spring 2008 till fall 2010, Iranian Jerboa population abundance was estimated using distance (linear transect) and capture-recapture methods in the Mirabad plains near Shahreza city in Isfahan Province. In the study period, during the active time of the species except reproduction time, we tried to live-trap, mark, release and recapture individuals based on Schnabel method on different sampling occasions. Simultaneously, we also traversed line transects using motorcycle and spot-light by two observers in different habitat types. We tried to get uniform trapping nights in different lunar nights and different habitat types. The population abundance, using Schnabel and distance methods was estimated to be 226 and 402 individuals, respectively. With regard to the obtained results and species behavior, it seems that distance method yields more precise confidence limits of the estimation compared with capture-recapture method. However, capture-recapture method yields more precise estimates for closed populations because of its more limiting assumptions, but the confidence reliability of abundance estimation of a species depends on the species and its habitat selection behavior completely.

Keywords. confidence limits, distance methods, estimation precision, marking, plain habitats

مقدمه

برآورد فراوانی پستانداران کوچک تاکنون توسط محققین بسیاری انجام شده است که در اکثر موارد این برآوردها از طریق تله گذاری و صید با کمک تله‌ها بوده است (Krebs, 1999). روش‌های فاصله‌ای از جمله روش‌هایی هستند که در استفاده از آنها نیازی به صید جاندار نبوده و مشاهده‌ی آن کفایت خواهد کرد. روش تعیین تراکم با استفاده از داده‌های نرخ برخورد نیز روش دیگر مورد استفاده است (Naderi *et al.*, 2011). به این ترتیب که با پیمایش‌های خطی در منطقه تحت بررسی، تعداد افراد مشاهده شده بر مسیر پیموده شده تقسیم می‌شود و نرخ برخورد به دست می‌آید که معیاری از تراکم و به تبع فراوانی خواهد بود. نمونه‌گیری فاصله‌ای گروهی از روش‌های پر استفاده در برآورد تراکم جمعیت‌های زیستی محسوب می‌شوند. روش اصلی از این مجموعه روشها روش ترانسکت خطی است که در برآورد فراوانی انواع گونه‌ها مثل گیاهان، حشرات، دوزیستان، خزندگان، پرندگان، ماهی‌ها، و پستانداران آبی و خشکی‌زی مورد استفاده قرار گرفته است. ایده‌ی اصلی در این روش بسیار ساده و قابل درک است به این صورت که ناظر در طول یک سری خطوط اقدام به ثبت فاصله‌ی شی یا جاندار از خط حرکت خود می‌نماید. البته لزوماً تمامی اشیا یا جانداران موجود در مسیر حرکت ممکن است ثبت نشوند. ولی فرض اساسی این روش این است که تمامی افراد قرار گرفته روی خط ترانسکت ثبت می‌شوند. هرچه فاصله شی یا جاندار از خط ترانسکت بیشتر می‌شود تعیین یا ثبت آن مشکل تر خواهد بود. برخی محققین در برآورد جمعیت دوپایا در زیستگاه‌های بیابانی از روش ترانسکت خطی بهره‌گیری کرده‌اند (Shenbrot *et al.*, 1995). نتایج حاصل از این بررسی حاکی از آن بود که نوع زیستگاه، اندازه‌ی نمونه، نوع گونه و رفتار آن در انتخاب روش مطالعه بسیار با اهمیت است. در استانداردهای ارائه شده توسط آژانس محیط زیست، اراضی و پارکهای بریتیش کلمبیا (Sullivan, 1997) برای مطالعه فراوانی و تراکم پستانداران کوچک انواع روش‌ها، ابزار، طرح‌های مطالعاتی و نکات مهم که باید مورد توجه قرار گیرند ذکر شده است. همچنین علاوه بر ترانسکت خطی، روش ترانسکت نواری نیز به عنوان یکی از روش‌های پر استفاده در مطالعه تراکم نسبی ارگانسیم‌ها (به ویژه ارگانسیم‌هایی با تحرک کم) و همچنین اشیا است (Krebs, 1999).

وقتی بتوان از یک جمعیت چندین فرد را زنده‌گیری کرد بدون آن که آسیبی به آنها برسد و گونه تحت مطالعه کمیاب نباشد، استفاده از روش‌های علامتگذاری- بازگیری برای برآورد اندازه‌ی جمعیت مناسب خواهد بود. این روش به این صورت انجام می‌شود که نمونه‌ای از جمعیت گرفته شده، شمارش و علامت‌گذاری و سپس به جمعیت رها می‌شوند، سپس یک یا چند نمونه دیگر از جمعیت گرفته شده و با توجه به تعداد افراد علامت‌دار و بدون علامت در نمونه‌های گرفته شده اخیر، اندازه‌ی جمعیت محاسبه می‌شود. در عمل، دستور کارهای فراوانی برای انواع حالات ممکن در پویایی جمعیت در این روش وجود دارد، مسائلی مثل مرگ و میر، از بین رفتن علامت، مهاجرت یا عدم اختلاط تصادفی از عواملی هستند که باید مد نظر قرار گیرند. باز و بسته بودن جمعیت فاکتور مهمی است که در این روشها مد نظر قرار می‌گیرند. تعداد افراد جمعیت بسته در طول دوره مطالعه ثابت باقی می‌ماند ولی در جمعیت باز این تعداد ثابت نیست چرا که تولد، مرگ و میر و مهاجرت به خارج یا داخل عواملی هستند که باعث تغییر در تعداد افراد جمعیت می‌شوند. برای این منظور باید محل مطالعه و مقیاس زمانی که تحت آن جمعیت بسته فرض می‌شود مشخص گردد. هر چه تعداد پارامترهایی که باید مورد اندازه‌گیری قرار گیرند بیشتر باشد، میزان جمعیتی که باید گرفته شده و علامت‌گذاری شود نیز بیشتر است. برای برآورد اندازه‌ی جمعیت‌های بسیار بزرگ نمی‌توان از روش‌های علامتگذاری- بازگیری استفاده کرد، چرا که بسته به دقت برآورد، گاه لازم است تا ۲۰ درصد از جمعیت نمونه‌گیری و علامت‌گذاری شوند. بنابراین قبل از به کارگیری این روش‌ها باید موارد زیر مدنظر قرار گیرد: دقت برآورد، اندازه‌ی تقریبی جمعیت و مشکلات اندازه‌گیری. تقریباً برای تمامی روش‌های علامتگذاری، بازگیری، چهار پیش فرض مهم وجود دارد (Krebs, 1999):

- ۱- نباید علامت‌ها باعث تغییر رفتار جاندار یا میزان امید زندگی شده و یا علامت‌ها از بین بروند. از آنجا که در این راستا از روش علامتگذاری لاله گوش استفاده شد این فرض رعایت شده است (Shenbrot, 1991).
- ۲- وقتی افراد علامت‌دار به جمعیت برگردانده می‌شوند کاملاً با آن مخلوط شوند. از آنجایی که حیوانات کندرو یا به شدت قلمروطلب به شکل مناسب بعد از علامت‌گذاری با جمعیت مخلوط نمی‌شوند، اعمال روش‌های علامت‌گذاری- بازگیری در مورد آنها مناسب

در این رابطه a_2 تعداد افراد جدیدی است که در مرحله دوم علامت گذاری و رهاسازی شده‌اند و n_2 تعداد کل افراد صید شده در مرحله دوم و r تعداد افراد علامت‌داری که مجدداً صید شده‌اند. اندیس اول نشان‌دهنده‌ی مرحله صید و اندیس دوم نمایانگر مرحله‌ی علامت‌گذاری است. بنابراین r_{21} یعنی تعداد افراد علامت‌داری که در روز اول علامت‌گذاری شده و در روز دوم صید شده‌اند و r_{31} تعداد افرادی که در روز اول علامت‌گذاری شده و در روز سوم صید شده‌اند. مسلماً تعداد علامت‌ها مساله‌ای مهم است و بنابراین ممکن است همان افراد که در r_{31} ظاهر می‌شوند در r_{32} نیز وجود داشته باشند.

روش اشناابل: روش اشناابل شکل تغییر یافته روش پیترسون است. به این صورت که چندین دوره‌ی نمونه‌گیری و علامت‌گذاری افراد انجام می‌پذیرد. افرادی که صید می‌شوند از نظر داشتن یا نداشتن علامت تحت بررسی قرار می‌گیرند و سپس علامت‌گذاری شده و رها می‌شوند. در واقع در این روش افراد به دو دسته تقسیم می‌شوند دارای علامت و بدون علامت (رابطه ۳). در این رابطه، N معادل فراوانی، C_t معادل کل افراد صید شده در نمونه t و M_t تعداد افراد علامت‌دار در وقت قبل از زمان نمونه t و R_t تعداد افراد صید شده‌ای که قبلاً دارای علامت بوده‌اند.

$$\hat{N} = \frac{\sum (C_t M_t)}{\sum R_t} \quad (\text{رابطه ۳})$$

برای برآورد واریانس و حدود اطمینان این روش به ترتیب از روابط ۲ و ۳ استفاده می‌شود.

$$\text{Standard Error of } \left(\frac{1}{\hat{N}} \right) = \sqrt{\frac{\text{Variance of } \left(\frac{1}{\hat{N}} \right)}{\sum (C_t M_t^2)}} \quad (\text{رابطه ۴})$$

$$\frac{1}{\hat{N}} \pm t_{\alpha} \text{ S.E.} \quad (\text{رابطه ۵})$$

این روش تمامی فرض‌های روش پیترسون را دربرمی‌گیرد مواردی مثل ثابت بودن جمعیت بدون افزایش یا کاهش، نمونه‌گیری تصادفی و وجود شانس برابر برای صید شدن تمامی افراد. بنابراین برای رعایت این مفروضات دوره نمونه‌گیری به قبل از وارد شدن زادگان

نیست. احتمال به دام افتادن یک حیوان علامت‌دار با احتمال به دام افتادن هر عضو دیگر جمعیت برابر باشد. رعایت فرض «صیدپذیری برابر» اغلب کاری مشکل است و باید در نظر داشت که این مساله چه تأثیری بر برآورد اندازه جمعیت خواهد گذاشت. از آنجا که صید به صورت تصادفی و با کمک تور دستی انجام گرفت این فرض نیز در مطالعه انجام شده رعایت شده است. نمونه‌گیری باید در فواصل زمانی جدا از هم صورت گیرد و زمان واقعی هر نمونه‌گیری باید در مقایسه با زمان کل، کم باشد. با توجه به این که به طور متوسط هر دو هفته یکبار و در هر بار به طور متوسط سه شب نمونه‌گیری انجام شد این فرض نیز رعایت شد. وقتی جمعیت بسته باشد، احتمال اسارت ثابت بوده و چهار فرض فوق صادق است. در این صورت اندازه کل جمعیت از شاخص ساده‌ای که توسط لینکلن (Lincoln, 1930) ارائه شده، قابل محاسبه است.

$$\hat{N} = \frac{an}{r} \quad (\text{رابطه ۱})$$

در این رابطه $\hat{N}$ تعداد افراد جمعیت، a تعداد کل افراد علامت‌دار در نمونه اول، n تعداد افراد در نمونه دوم و r تعداد کل افراد بازگیری شده، دارای علامت (افراد علامت‌دار در زمان یک و بازگیری شده در زمان دو). وقتی حیوانات دو یا تعداد دفعات بیشتری علامت‌گذاری شوند، هر چه تعداد نمونه‌گیری بیشتر شود از بین رفتن تعدادی از افراد علامت‌دار بین زمان رها سازی اول و زمانی که جمعیت برآورد می‌شود اشکالی به وجود نخواهد آورد. رابطه‌ی محاسبه انواع پارامترها نسبتاً ساده است. مفاهیم ریاضیاتی این رابطه توسط بیلی (Baily, 1951) تشریح شده و بیلی (Baily, 1952) و مک لئود (MacLeod, 1958) آن را تعریف کرده‌اند. این رابطه برای انواع حشرات و سایر بی‌مهرگان (مثل حلزون‌ها و خرچنگ‌ها) مورد استفاده قرار گرفته است. فواصل زمانی بین نمونه‌گیری‌ها می‌تواند به هر نحو ممکن اتفاق بیفتد، به شرطی که به قدر کافی این فواصل زمانی طولانی باشند که به افراد علامت‌دار اجازه دهد که به خوبی با سایر افراد مخلوط شوند. همچنین این فواصل زمانی نباید آنقدر طولانی باشند که به مرگ و میر افراد علامت‌دار منجر شوند. با در دست داشتن نمونه‌های بزرگ، می‌توان اندازه جمعیت را در روز دوم به صورت زیر محاسبه کرد:

$$\hat{N} = \frac{a_2 n_2 r_{31}}{r_{21} r_{32}} \quad (\text{رابطه ۲})$$

(*sp.*)، هزارخار (*Cousinia sp.*)، شیرسنگ (*Euphorbia sp.*)، درمنه (*Artemisia herba alba*)، جارو (*Scariola orientalis*) اشاره کرد. در این مطالعه با توجه به عدم وجود هیچ لایه اطلاعاتی از منطقه، تیپ‌های گیاهی منطقه استخراج شد. در این منطقه انواع گونه‌های گیاهی خاص تیپ اراضی پست و شور، مقعر آبرفتی و با پستی و بلندی کم مشاهده می‌شود. پوشش گیاهی در منطقه به صورت کپه ای پراکنده شده و در برخی نقاط تراکم گونه‌های سازگار به شوری مشاهده می‌شود. گیاهان بارز در این منطقه درمنه دشتی (*Artemisia siberi Besser*) و شور (*Anabasis aphylla*) است. (L)

گونه تحت مطالعه

در برخی از مطالعات انجام شده از دوپای فیروز به عنوان گونه ای مشتق شده از دوپای هاتسون یاد شده است (Darvish *et al.*, 2008). شنبورت (Shenbrot, 1991) این گونه را گونه ای همسان (Synonym) با دوپای کوچک (*A. elater*) دانسته اما برخی بررسی‌ها از این گونه همسان با دوپای هاتسون نام می‌برد (Shenbrot *et al.*, 1995). با توجه به عدم وجود هیچ گونه اطلاعاتی در خصوص این گونه، وضعیت تاکسونومیک آن تا آخرین بازنگری انجام شده توسط (Holden & Musser, 2005) بدون تغییر باقی ماند. اما با بررسی‌های صورت گرفته و پیشرفت‌های ایجاد شده در طبقه بندی جنس *Allactaga* F. Cuvier, 1836 (Shenbrot, 1991; Colak *et al.*, 1994) و بررسی‌های موجود دوپای هاتسون در موزهی تاریخ طبیعی واشنگتن (که از ایران و پاکستان جمع آوری شده بودند) وضعیت آرایه‌شناختی دوپای فیروز مورد بازنگری قرار گرفت (Shenbrot, 2009). در بررسی اخیر اذعان شده است که با توجه به داده‌های اکوجغرافیایی می‌توان دوپای فیروز را به عنوان زیرگونه‌ای از دوپای هاتسون (*A. hotsoni firouzi*) نام برد. لازم به ذکر است در فهرست ارائه شده در خصوص پستانداران ایران (Karami *et al.*, 2008) این گونه با عنوان دوپای فیروز (*A. firouzi*) معرفی شده است.

روش‌های برآورد جمعیت

در برآورد تراکم و فراوانی (با بهره‌گیری از روش ترانسکت‌های خطی)، توزیع فراوانی فواصل عمود بر خط ترانسکت از محل مشاهده‌ی دوپای فیروز جهت محاسبه تابع $f(x)$ مورد استفاده قرار گرفت. این تابع کاهش میزان برخورد با افراد گونه تحت مطالعه را با

جدید به جمعیت (Naderi *et al.*, 2009) محدود گشت همچنین با توجه به کوچک بودن منطقه‌ی تحت مطالعه، در هر شب نمونه‌گیری، کل منطقه با کمک موتورسیکلت تحت پوشش قرار داده می‌شد. با توجه به تراکم پایین گونه تحت مطالعه امکان استفاده از روش پیترسون وجود نداشت و در طی چندید بار نمونه‌گیری بر اساس روش اشنابل، افراد صید شده بدون علامت مجدداً علامتگذاری و رها شدند. در برآورد تراکم و فراوانی جمعیت چونندگان روش‌های متفاوتی استفاده می‌شود. به عنوان مثال برای برآورد جمعیت بسیاری از پستانداران کوچک (Parmenter *et al.*, 2003) به عنوان مثال رت (*Rattus rattus*) (Wilson *et al.*, 2017) روش صید و صید مجدد (روش پیترسن) مورد استفاده قرار گرفته است. در برخی مطالعات نیز از روش‌های فاصله‌ای (به ویژه ترانسکت خطی و نواری) و یا روش‌های برداشتی (حذفی) برای مطالعه پستانداران کوچک به ویژه چونندگان بهره‌گیری شده است (Parmenter *et al.*, 2003). روش ترانسکت از روش‌های پرکاربرد در این قبیل مطالعات بوده است (B.C. Ministry of Environment, 1998) برای صید گونه‌های تحت مطالعه از روش تله‌گذاری و استفاده از تله‌های قفسی مشبک، آشیانه‌های جعبه‌ای (Ward 2000)، تله‌های کشنده، تله‌های حفره‌ای (B.C. Ministry of Environment, 1998) و همچنین روش صید دستی بهره‌گیری شده است (Parmenter *et al.*, 2003).

مواد و روش‌ها

منطقه تحت مطالعه

زیستگاه تحت مطالعه در ۱۵ کیلومتری جنوب شهرضا (در محدوده ۵۶° ۳۱' تا ۴۳° ۳۱' عرض شمالی، ۵۳° ۵۱' تا ۵۲° ۰۲' عرض شرقی)، و در محدوده روستاهای وشاره و میرآباد قرار گرفته و تا محدوده مرزی استان اصفهان و فارس امتداد می‌یابد. زیستگاه تحت مطالعه عمدتاً دشتی و بافت خاک عمدتاً از سه گروه شنی-رسی-لومی، رسی-لومی و شنی-لومی تشکیل شده است. میزان کربنات کلسیم در خاک نسبتاً بالا است.

پوشش گیاهی منطقه: در منطقه تحت مطالعه دو تیپ گیاهی غالب، تیپ آناباسیس *Anabasis aphylla* و تیپ درمنه *Artemisia siberi* به چشم می‌خورد. از سایر گونه‌های گیاهی غالب در منطقه می‌توان به اسفند (*L. Peganum harmala*)، چرخه (*Launaea*)

دور شدن از محور ترانسکت به مدل تبدیل می‌نماید. علاوه بر شیوه‌ی فاصله‌ای، در این پژوهش از دو روش صید، علامتگذاری و صید مجدد تحت عنوان روشهای اشنابل و شوماخر اشمایر استفاده شد. در روش اشنابل برخلاف روش پیترسون که از دو مرحله نمونه‌گیری استفاده می‌شود، چندین بار از جمعیت مورد مطالعه نمونه‌گیری، علامتگذاری و رهاسازی به عمل می‌آید. در این روش، دو تیپ مختلف از افراد بازناسایی می‌گردند، افراد دارای علامت (که در حداقل یک مرحله‌ی قبل صید شده‌اند) و افراد بدون علامت (که برای اولین بار صید می‌شوند). روش شوماخر اشمایر نیز به نوعی شیوه‌ی تغییر یافته‌ی اشنابل محسوب می‌شود با این تفاوت که برآوردی استوارتر از روش اشنابل ارائه می‌نماید (رابطه‌ی ۶) (Seber, 1973). در رابطه‌ی زیر s تعداد کل نمونه‌ها را نشان می‌دهد، سایر پارامترها همانند رابطه‌ی اشنابل است.

$$\hat{N} = \frac{\sum_{t=1}^s (C_t M_t^2)}{\sum_{t=1}^s (R_t M_t)}$$

(رابطه‌ی ۶)

برای برآورد تراکم و فراوانی گونه‌های مورد نظر، با توجه به شب فعال بودن و عدم امکان صید آن توسط تله‌های مختلف در کل دوره‌ی مطالعه (اردیبهشت ۱۳۸۶ لغایت آبان ماه ۱۳۸۷) طی ۲۰۳ شب تلاش برای مطالعات میدانی، افراد نمونه‌گیری شده، علامتگذاری و رها شدند. برای علامتگذاری افراد از روش علامت‌گذاری لاله گوش استفاده شد (Shenbrot, 2009). این روش به لحاظ اهمیت دویای فیروز برای این گونه انجام پذیرفت دوره زمانی استفاده از این روش (صید-صید مجدد) به فروردین ماه لغایت اول شهریور ماه قبل از وارد شدن زادگان جدید (Naderi et al., 2009)، به جمعیت قابل صید محدود شد تا فرض‌های روش مورد استفاده رعایت شود. به لحاظ عدم ایجاد استرس در زنده‌گیری و علامتگذاری افراد، فقط یک دوره در ابتدای تابستان ۱۳۸۶ مطالعه به طور کلی هفت مرحله نمونه‌گیری، علامتگذاری، رهاسازی و صید مجدد (در روش اشنابل و شوماخر اشمایر) مورد استفاده قرار گرفت (مرحله‌ی آخر، یا مرحله‌ی هفتم فقط شامل مرحله‌ی صید مجدد و شمارش افراد دارای علامت و بدون علامت است). روش فاصله‌ای برآورد فراوانی و تراکم نیز در دو سال پی در پی انجام شد تا بتوان

داده و نتایج به دست آمده در سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ مورد مقایسه قرار گیرد. تکرار این روش در سال دوم در بررسی قابل اعتماد بودن نتایج حاصله از شیوه فاصله‌ای کمک کرد. در راستای برآورد تراکم افراد دویای فیروز از روش ترانسکت خطی بهره‌گیری شد. در راستای تعیین تراکم افراد گونه در زیستگاه تحت مطالعه تعداد ۹۰ قطعه ترانسکت خطی به صورت تصادفی در کل زیستگاه پیموده شد (هر ترانسکت به طول متوسط ۱۷ کیلومتر). در این راستا با توجه به شب فعال بودن گونه و عدم امکان صید آن با پای پیاده، از موتورسیکلت استفاده شد (Hemami et al., 2011). تعداد افراد مشاهده شده در واحد مسافت پیموده شده نرخ برخورد را ارائه می‌نماید که به عنوان شاخصی از تراکم قابل بهره‌برداری است. در راستای تحلیل داده‌های به دست آمده در این پژوهش از نرم افزارهای DISTANCE 6.2 و همچنین بسته نرم افزاری Ecological methodology استفاده شد (Krebs, 1999). نرم افزار DISTANCE برای طراحی و تحلیل مطالعات میدانی با طرح نمونه برداری فاصله‌ای (همانند ترانسکت‌ها) مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجاییکه میزان فعالیت دویاها، به طور کلی ارتباط زیادی با میزان مهتابی بودن و وضعیت روشنایی ماه دارد، تمامی شب‌هایی که نمونه‌گیری صورت پذیرفت بر اساس تاریخ قمری ثبت گردید. به عنوان مثال بیشترین میزان فعالیت دویاها در هفته‌ی اول و هفته‌ی آخر ماه قمری و کمترین میزان فعالیت آنها در شب‌های میانی ماه قمری بین هشتم تا بیست و یکم ماه ثبت گردیده است (Hemami et al., 2011). هدف از ثبت تاریخ قمری در نمونه‌گیری، اطمینان از توزیع متعادل تلاش برای نمونه‌گیری در تمامی هفته‌های ماه قمری و کاهش آریبی در نتایج است.

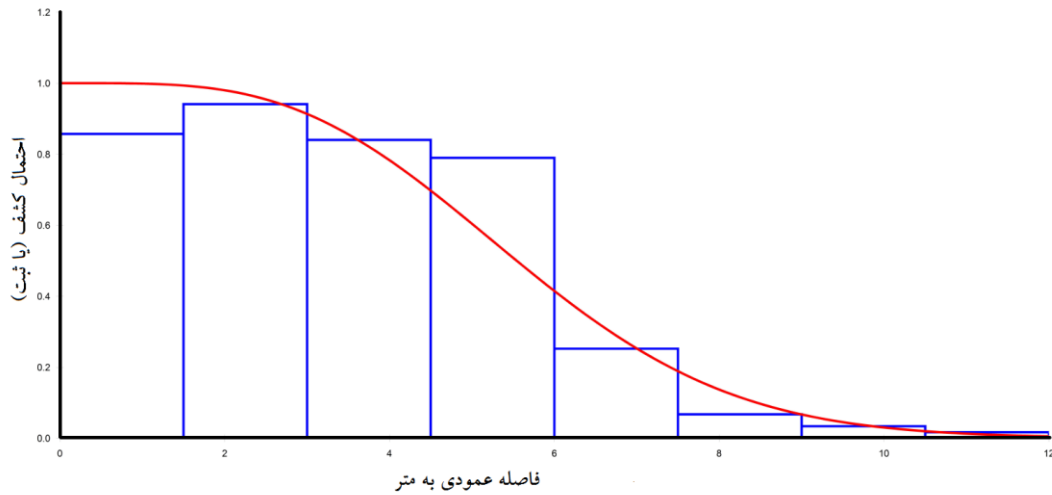
نتایج و بحث

تحلیل نتایج با کمک نرم افزار 6.2 DISTANCE سه مدل ارائه کرد که بر اساس معیار حداقل AIC (Akaike's Information Criterion) و آزمون نکویی برازش χ^2 بهترین مدل انتخاب شد. سه مدل هاف نرمال (Half-normal)، یونیفرم (Uniform) و هازارد ریت (Hazard rate) در تحلیل‌ها مورد استفاده قرار گرفتند. که مدل هازارد ریت بر اساس موارد فوق، بهترین مدل انتخاب شد. توزیع فراوانی فواصل مشاهده افراد گونه تحت مطالعه در منطقه در

جدول ۱- نتایج حاصل از تحلیل‌های انجام شده توسط نرم‌افزار DISTANCE.

Table 1. Results of DISTANCE analysis.

ترخ برخورد (فرد در هر کیلومتر)	احتمال تعیین یا تشخیص	عرض موثر (نوار به متر)	نیکیوی برآزش			مدل برآزش شده	ضریب تغییرات (CV)	تراکم در کیلومتر مربع (حدود اطمینان)	تعداد افراد (n)	زیستگاه
			P	df	χ^2					
۰/۶۱	۰/۳۸	۵/۶۹	۰/۰۶	۴	۰/۶۵	Hazard-Rate/Cosine	۱۶/۸۲	۱۲/۲۶ (۸/۸۲-۱۶/۳۳)	۲۲۶ (۱۶۲-۳۰۱)	کل منطقه

شکل ۱- توزیع فراوانی فواصل کشف افراد گونه تحت مطالعه در هر یک از تیپ‌های زیستگاهی.

Fig. 1. Individuals' detection frequency distribution in each habitat type.

جدول ۲- داده‌های مربوط به روش اشناپل در برآورد فراوانی و تراکم افراد گونه تحت مطالعه.

Table 2. Data related to the Schnabel method in population density and abundance estimation.

مراحل نمونه‌گیری	تعداد صید (C _t)	تعداد صید مجدد (R _t)	تعداد افرادی که جدیداً نشانه‌گذاری شده‌اند (منهای مرگ و میر)	تعداد افراد علامتدار قبل از نمونه‌گیری (M _t)
۱	۲۳	۰	۲۳	۰
۲	۱۷	۱	۱۶	۲۳
۳	۳۹	۳	۳۶	۳۹
۴	۵۶	۸	۴۸	۷۵
۵	۳۲	۱۱	۲۱	۱۲۳
۶	۲۶	۱۰	۱۶	۱۴۴
۷	۳۷	۱۶	-	۱۶۰
مجموع	۲۳۰	۴۹	۱۶۰	-

جدول ۳- برآورد جمعیت به روش‌های شوماخر و اشناپل، ترانسکت خطی و حدود اطمینان هر کدام از روش‌ها و حدود اطمینان برآورد.

Table 3. Population estimation using Schumacher, Schnabel and line transect methods as well as their confidence limits.

برآورد شوماخر اشمایر از جمعیت	برآورد اشناپل	برآورد شیوه‌ی فاصله‌ای
۳۸۷ (۳۴۲-۴۴۵)	۴۰۲ (۳۱۰-۵۴۷)	۲۲۶ (۱۶۲-۳۰۱)

فراوانی برآورد شده توسط روش ترانسکت خطی حاکی از آن بود که میزان فراوانی برآورد شده کمتر از شیوه صید و صیدمجدد است. به نظر می‌رسد اگرچه فرضیات محدود کننده بیشتر در روش‌های صید و صید مجدد برای جمعیت‌های بسته (Sutherland, 2011) باعث می‌شود دقت برآورد افزایش یابد اما نقض یکی از فرض‌های مهم این روش‌ها می‌تواند منجر به برآورد جمعیت بیش از مقدار حقیقی شود. یکی از پیش‌فرض‌های مهم روش‌های فاصله‌ای همانند ترانسکت خطی این است که احتمال ثبت افرادی که روی خط سیر قرار دارند صددرد است با توجه به اینکه در شیوه مورد استفاده در این پژوهش از موتورسیکلت و پرژکتور به همراه دو ناظر بهره‌گیری شد به نظر نمی‌رسد این فرض نقض شده باشد. دوپاها به محض نزدیک شدن وسیله نقلیه سریعاً حرکت کرده و مخفی نمی‌شوند به این ترتیب به راحتی قابل مشاهده می‌باشند. از آنجایی که برآورد فاصله‌ای افراد یک جمعیت برآوردی خام از تراکم جمعیت را ارائه می‌نماید بهترین شیوه آن است که در یک محدوده مشخص از منطقه تحت مطالعه این شیوه به صورت تصادفی یا سیستماتیک تکرار شده و سپس میانگین برآورد محاسبه شود. این مساله در این پژوهش مدنظر قرار گرفت به طوری که برآورد جمعیت در تیپ‌های زیستگاهی مختلف (Naderi *et al.*, 2012) و همچنین در شب‌های مختلف ماه قمری انجام پذیرفت (Hemami *et al.*, 2011). همچنین در صورتی که زیستگاه ساختار فیزونومیک ناهمگونی داشته باشد لازم است تمامی بخش‌ها یا اصطلاحاً تیپ‌های زیستگاهی در مطالعه دخیل باشند.

سپاسگزاری

نویسنده از همراهی و همکاری مردم شریف روستای میرآباد به ویژه آقای فخری و خانواده ایشان کمال تشکر را دارد. مهندس سعید محمدی در فعالیت‌های میدانی نویسنده را همراهی کردند که از ایشان تشکر می‌شود.

REFERENCES

- Bailey, N.T.J. 1951. On estimating the size of mobile populations from recapture data. – *Biometrika* 38: 293-306.
- Bailey, N.T.J. 1952. Improvements in the interpretation of recapture data. – *J. Animal. Ecol.* 21: 120-27.

شکل ۱ نشان داده شده است. همچنین نتایج حاصل از تحلیل‌های انجام شده توسط نرم افزار مذکور در جدول یک ارائه شده است. همانگونه که در جدول ۱ نشان داده شده است، روش فاصله‌ای، فراوانی جمعیت را حدود ۲۲۶ فرد برآورد می‌نماید درحالی که با روش اشناابل، حد اطمینان پایینی (۳۱۰ فرد) با حد بالایی برآورد به شیوه‌ی فاصله‌ای (حدود ۳۰۱ فرد) همخوانی بیشتری دارد. نتایج حاصل از تحلیل داده‌های ترانسکت‌های پیمایش شده در نرم‌افزار DISTANCE حاکی از این بود که تراکم افراد گونه در منطقه ۰/۱۲ فرد در هر هکتار است. در برآورد فراوانی و تراکم گونه تحت مطالعه به شیوه صید صید مجدد، در مجموع در طی عملیات میدانی و نمونه‌گیری تعداد ۲۳۰ فرد صید و علامت‌گذاری شدند (جدول ۲) (در هفت مرحله تلاش در روش اشناابل). به منظور رعایت پیش‌فرض‌های روش اشناابل (بخش مواد و روش‌ها) دوره زمانی استفاده از این روش به قبل از وارد شدن زادگان جدید به جمعیت (اواسط شهریورماه) محدود شد. همچنین مرگ و میر ایجاد شده در حین نمونه‌گیری یا برخورد با وسایل نقلیه ($n=2$) اغماض شد (Krebs, 1999)، در جدول ۲ داده‌های مربوط به صید-صید مجدد ارائه شده‌اند. محاسبه تراکم و فراوانی افراد از طریق رابطه اشناابل، حاکی از این است که تراکم افراد در ماه‌های مختلف بین ۰/۰۲۳ تا ۰/۰۴۴ فرد در هر کیلومتر مربع به ترتیب در ماه‌های فروردین و اواخر خرداد است. همچنین تعداد افراد گونه تحت مطالعه با تحلیل‌های صورت گرفته توسط نرم‌افزار Methodology Ecological و رعایت پیش‌فرض‌های مورد نظر در روش مورد استفاده مثل عدم ورود زادگان به جمعیت تا قبل از پایان مطالعه (Krebs, 1999) معادل ۴۰۲ فرد برآورد شد. نتایج به دست آمده در برآورد جمعیت توسط این روش در جدول ۳ ارائه شده است. نتایج حاصل از روش‌های مختلف آزمون شده در برآورد جمعیت گونه مورد مطالعه از نظر حدود اطمینان دارای همپوشانی هستند و این موضوع حاکی از عمل‌کرد صحیح مدل-های مورد استفاده است. یکی از پیش‌فرض‌های مهمی که در استفاده از این مدل‌ها باید رعایت شود بسته بودن جمعیت است. زیستگاه تحت بررسی در دشت میرآباد از یک سو توسط مناطق سنگلاخی منتهی به کوه‌ها، و از سوی دیگر به اتوبان‌ها منتهی بوده و با توجه به رفتار گزینش زیستگاه گونه و میزان جابجایی آن (گستره‌خانگی) زیستگاه بسته محسوب می‌شود. در این پژوهش

- B.C. Ministry of Environment, Lands and Parks.** 1998. British Columbia's wildlife species at risk: Western Harvest Mouse *Reithrodontomys megalotis*.
- Çolak, E., Kivanç, E. and Yiğit, N.** 1994. A study on taxonomic status of *Allactaga euphratica* Thomas, 1881 and *Allactaga williamsi* Thomas, 1897 (Rodentia: Dipodidae) in Turkey. – *Mammalia* 58: 591-600.
- Darvish, J., Hajjar, T., Moghadam Matin, M., Haddad, F. and Akbary Rad., S.** 2008. New species of five-Toed Jerboa (Rodentia: Dipodidae, Allactaginae) from North-East Iran. – *J. Sci.* 19: 103-109.
- Hemami, M.R., Naderi, G.H., Karami, M. and Mohammadi, S.** 2011. Nocturnal activity of Iranian Jerboa *Allactaga firouzi* (Mammalia: Rodentia: Dipodidae). – *Mammalia* 75: 42-57
- Holden, M.E. and Musser, G.G.** 2005. Family Dipodidae. – In: Wilson, D.E. & Reeder, D.A. (eds.), *Mammal species of the world: a taxonomic and geographic reference*. 3rd ed. 2: 871-893.
- Karami, M., Hutterer, R., Benda, P., Siahsarvie, R. and Krystufek, B.** 2008. Annotated check-list of mammals of Iran. – *Lynx (Praha)* 39: 63-102.
- Krebs, C.J.** 1999. *Ecological methodology*. 2ed edition. Pearson, p: 620.
- Lincoln, F.C.** 1930. Calculating waterfowl abundance on the basis of banding returns. – *U.S. Dept. Agric. Circ.* 118: 1-4.
- MacLeod, J.** 1958. The estimation of numbers of mobile insects from low-incidence recapture data. – *Trans. Royad Entomol. Soc. London* 110: 363-392.
- Naderi, G.h., Hemami, M. and Mohammadi, S.** 2011. Investigation of habitat preferences of Iranian jerboa (*Allactaga firouzi* Womochel 1978), – *Mammalia* 75: 181-184.
- Naderi, Gh, Hemami, M. R., Riazi, B. and Alesheikh, A.** 2009. Notes on ecological peculiarities of Iranian Jerboa, *Allactaga firouzi* Womochel, 1978 (Mammalia: Dipodidae). – *Zool. Mid. East* 47: 21-28.
- Parmenter, R.R., Yates, T.L., Anderson, D.R., Burnham, K.P., Dunnun, J.L., Franklin, A.B., Friggens, M.T., Lubow, B.C., Miller, M., Olson, G.S., Parmenter, C.A., Pollard, J., Rexstad, E., Shenk, T.M., Stanley, T.R. and White, G.C.** 2003. Small-mammal density estimation: a field comparison of grid-based vs. web-based density estimators. *Ecol. – Monogr.* 73: 1-26.
- Seber, G.A.F.** 1973. *The estimation of animal abundance and related parameters*. Griffin, London.
- Shenbrot, G.I.** 1991. Subspecific taxonomy revision of the five-toed jerboas, genus *Allactaga* (Rodentia, Dipodoidea), of the USSR fauna. *Proceedings of the Zoological Institute of the USSR Academy of Science (Leningrad)*, pp: 42-58.
- Shenbrot, G.I.** 2009. On the conspecificity of *Allactaga hotsoni* Thomas, 1920 and *Allactaga firouzi* Womochel, 1978 (Rodentia: Dipodidae). – *Mammalia* 73: 241-237.
- Shenbrot, G.I., Sokolov, V.E., Heptner, V.G. and Kovalskaya, Yu.M.** 1995. *Dipodoidea*. Moscow: Nauka Publishing House.
- Sullivan, T.P.** 1997. *Sampling methodology for small mammals*. – Faculty of Forestry, University of British Columbia, Vancouver, British Columbia, Mimeograph.
- Sutherland, W.** 2011. *Ecological Census Techniques*. – Cambridge University Press, 431 pp.
- Ward, S.J.**, 2000. The efficacy of nest boxes versus spotlighting for detecting feather tail gliders. – *Wil. Res.* 27: 75-79.
- Wilson, D.J., Mulvey, R.L., Clarke, D.A. and Reardon, J.** 2017. Assessing and comparing population densities and indices of skinks under three predator management regimes. – *New Zealand J. Ecol.* 41: 84-97.

*****

How to cite this article:

Nader, M. 2019. A comparison of linear transect and capture recapture methods results in Iranian Jerboa population density and abundance estimation in Mirabad plains, Shahreza– *Nova Biol. Reperta* 5: 348-355.

نادری، م. ۱۳۹۷. مقایسه شیوه ترانسکت خطی و صید مجدد در برآورد فراوانی و تراکم جربوای هاتسونی فیروزی در دشت میرآباد، شهرضا. – یافته‌های نوین در علوم زیستی ۵: ۳۴۸-۳۵۵.